

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41
Aralık 2015 December 2015
www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

DİVAN ŞAİRLERİNE GÖRE BURÇLAR CONSTELLATIONS ACCORDING TO DIVAN POETS

Hafsanur YILDIRIM*

Öz

Gökyüzü ve gökyüzü unsurları yaratılışlarındaki karmaşıklık, ulaşılmaz olmaları ve görünüşlerindeki güzellikler gibi sebeplerle insanların yüzyıllar boyu ilgisini çekmiş, bu nedenle gökyüzü üzerine sayısız araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda gökyüzündeki gezegenler ve yıldızların sayıları, şekilleri ve hareketleri üzerine birçok görüş öne sürülmüştür. Bu görüşlerden biri Batlamyus tarafından ortaya atılan, dünyayı dokuz feleğin sardığı düşüncesidir. Bu düşünce birçok araştırmacıyla birlikte divan şairleri tarafından da ilgi görmüştür. Batlamyus sistemine göre ilk yedi felekte Ay, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhâl gezegenleri bulunmaktadır. Daha sonra sekizinci felek, felek-i sevabit yani burçlar feleği ve en sonda, bütün feleklerin üzerinde, Atlas feleği gelmektedir. Burçlar, bu feleklerin sekizincisi olan felek-i sevabitte sabit halde bulunan yıldız kümeleridir. Burçların isimleri ve sayıları üzerine farklı dönemlerde, çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Günümüzde ortaya atılan yeni görüşlerle birlikte, on iki adet burcun varlığı kabul edilmektedir. Divan şairleri, şiirlerinde de bu on iki burca, günümüzdekinden farklı isimlerde, yer vermişlerdir.

Gökyüzü unsurlarının, yeryüzündeki unsurlarla ilişkilerinden fiziki nesnelere ve olaylar üzerinde etkisi olması inancı ilk dönemlerden günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Her bir felekte bulunan gezegenlerin, kendi eksenlerinde dönüşleri sırasında, belli süreler boyunca burçlara uğramaktadırlar. Bu birleşmelerle birlikte, burçların diğer yıldız ve gezegenlere yakınlık, uzaklıkları ve hareketlerinin insanlar ve dünyadaki diğer varlıklar üzerinde etkisi olduğu inancı bunlardan biridir. Geçmişten günümüze insanların en çok ilgisini çeken gökyüzü unsurlarından biri olan burçlar sosyal hayattan siyasete, dini inançlardan edebiyata kadar hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Biz de bu çalışmamızda her dönemde ve her kültürde farklı bakış açılarıyla ele alınan burçları, belli bir sınırlamaya bağlı kalmadan taradığımız divanlardan yola çıkarak, divan şairlerinin nasıl ele aldıklarını, nasıl bir hayal dünyasında yoğunlaşarak şiirlerine aktardıklarını incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Burç, Felek, Yıldız.

Abstract

Sky and Sky elements had the ear of peoples for centuries with confusions in their creations, being inaccessible and the beauties in their appearances. That's why there have been made countless researches about the sky. Following the researches, they have been suggested many opinions about the planets up in the sky, count of stars, their shapes and acts. One of the opinions were suggested by Batlamyus which was the idea of nine fates covering the earth. According to the Batlamyus system, in first seven fates, there are Ay, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhâl. After that, in 7th fate is felek-i sevabit. It means constellation fate and Atlas fate comes on all the fates. Constellations are the clusters based stable in 8th felek-i sevabit. There have been suggested kinds of many opinions in different time about the constellation name's and numbers. Today with the new opinions, twelve constellation's existence was accepted. Also Divan poets took place with the more different names than present day for those twelve constellation in their poems.

The believe that the sky elements have effects on the surface elements are the reasons pschical objects and events, has maintained its creation until the present. The planets in the every fate which have been stoped by every fate during the earth rotation. With those associations, one of the believe that closeness of the constellation to the other stars and planets and their distance and their acts have been effected to the people and the other creature on the world. From past to present, the constellation which appeared in the areas such as; social life, politics, religion and literature, is one of the sky elements and people have been very interested to them. And in this our work, the constellation that was approached in every periods and in every cultures with the different point of views, by basing on Divans we researched independently from a specific limit, we tried to examine about how they based on the Divan poets, in what kind of fantasy world they transfer it to their poems.

Keywords: Constellation, Fate, Star.

Giriş

Kâinatın yaratılışı, gökyüzü, gökyüzündeki gezegenler, yıldızlar ve diğer göktaşları eski zamanlardan itibaren insanların ilgisini çekmiş ve insanoğlunun incelemeleriyle zamanla bunların üzerine bilim dalları oluşturulmuştur. İnsan tabiatı itibarıyla ulaşılmaz olanı merak etme, onu kutsama, ona yüce vasıflar yükleme eğilimindedir. Bu nedenle astrolojik unsurlar eski çağlardan itibaren merak konusu olmuş, konularından, hareketlerinden manalar çıkarılmaya çalışılmış; hatta bazı kavimler tarafından bu yıldızlar ve gezegenlere ilahlık atfedilmiştir. Kutsal kitaplarda, mitolojik anlatılarda, halk inanışlarında oldukça fazla yer tutan gökyüzü ve gökyüzü ile ilgili unsurlar edebi ürünlerde de kendine fazlasıyla yer bulmuştur. En temel kaynağı Kur'an-ı Kerim olan ve sonrasında da halk inanışlarıyla mitolojiyi de kaynak olarak alan

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

divan edebiyatı sanatçıları da kozmik unsurları eserlerinde oldukça fazla işlemişlerdir. Bu çalışmada da 55 şairin şiirleri incelenmiş, bir kısmının şiirlerinde burçlara hiç değinmedikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle makalede Ahmedî (ö.1412), Gülşeni-i Saruhânî (ö.1484), Selîkî (ö.?), Süheylî (ö.?), Âhî (ö.1517), Gelibolulu Sun'î (ö.1534-5), Nazmî (ö.1555), Hecrî (ö.1557), Behîştî (ö.1517), Mostarlı Ziyâî (ö.1584), Nev'î (ö.1599), Ravzî (ö.?) Bâkî (ö.1600), Nev'izâde Atayî (ö.1635), Şeyhülislam Yahyâ (ö.1644), Beyânî (ö.1664-5), Nâmî (ö.1673), Nazîf (ö.1693), Nedim (ö.1730), Arpaeminizâde Sâmî (ö.1734), Lebîb (ö.1768), Nâşîd (ö.1791), Şeyh Gâlib (1798), Sa'îd Giray (ö.?) Sünbülzâde Vehbî (ö.1809), Nigârî (ö.1885), Seyyid Azim Şirvanî (ö.1888) olmak üzere 27 şaire ait şiir örneklerine yer verilmiştir.

1. Burçların Çıkış Noktası Astronomi ve Astroloji

Gökyüzünün incelenmesiyle ortaya çıkan ilimlerden biri astronomi ilmidir. Genel olarak astronomi; güneş, ay, gezegenler, yıldızlar gibi gök cisimlerini, bunların yapılarını, hareketlerini, büyüklüklerini, birbirlerine uzaklıklarını inceleyen bilim dalıdır. Bu ilme birçok isim verilmiştir. Daha çok ilm-i felek kullanılmakla beraber ilm-i nücum, ilm-i hey'et'il âlem, sînâat-i tencim... vb. bu isimlerden bazılarıdır. (Fehd, 2000:126).

Âlimler ilimleri çeşitli şekillerde gruplandırmış olsalar da birçoğu astronomiyi aklî ilimlere dâhil etmektedirler. İbn-i Haldun (2013), Mukaddime adlı eserinde ilimleri dört kısma ayırmıştır. Bunlar; Mantık ilmi, Tabîi ilim, İlm-i ilahi ve Matematik ilimleridir. Matematik ilimlerini de kendi içinde Geometri, Aritmetik, Musiki ve Heyet ilmi yani astronomi olmak üzere dörde ayırır.

İhvân-ı Safa Risalelerinde (2012), gök bilimi üç kısma ayrılmıştır. Bunlardan birincisi astronomidir. Bu kısım feleklerin oluşumunu, yıldızları, burçlarla bunların yapılarını, şekillerini ve hareketlerini verir. İkincisi astronomik tabloların kullanımı, takvimlerin düzenlenmesi, tarihlerin tespiti gibi bilgileri verir. Üçüncüsü astrolojidir. Bu kısım, burçların doğuşu ve feleklerle yıldızların hareketlerinden kâinat hakkında bilgi çıkarılmasıyla ilgilidir.

İbn-i Haldun Mukaddime'de Astronomiyi anlatırken "Bu ilimde uzayda yer kaplayan sabit ve seyyar yıldızların hareketleri tetkik edilir. Bu hareketlerin keyfiyetlerinden, bu hissi hareketleri icab ettiren felekteki şekillere ve vaziyetlere hendesi usullerle istidlal edilir. (İbn-i Haldun, 2013: 883)" der. Devamında astronominin verdiği bilgilerin kesin bilgiler olmadığını şu şekilde açıklamıştır: "Astronomi şerefli bir sanattır. Ancak umumiyetle anlaşıldığı gibi bu ilim semaların suretini, feleklerin ve yıldızların tertibini hakiki olarak bize verir diye de bir şey yoktur. Tersine o, sadece tarafımızdan müşahede edilen şu hareketten, feleklere ait heyetlerin ve suretlerin böyle olması lazım gelir, hükmünü ve neticesini bize verir. (İbn-i Haldun, 2013: 884)" Günümüzde teknolojinin önemli derecede ilerlemiş olması astronominin verdiği bilgilerin güvenilirliğini artırmış olsa da hala astronominin verilerinin, hava durumu gibi bilgilerde tahmini sonuçlara dayandığı bilinmektedir.

Astroloji, çıkış noktası itibariyle ortak yönleri çok olsa da astronomiden farklıdır. Birçok filozof ve ilim adamı tarafından yukarıdaki tanım kabul edilse de astroloji farklı bilim dalları altında kategorize edilmiştir. Tefvik Fehd İslam Ansiklopedisi'nde astrolojiyi eskilerin tabiriyle İlm-i Ahkâm-ı Nücûm'u "yıldızların insanları ve olayları etkilediği inancına dayanan sözde ilim dalı, astroloji, yıldız falcılığı, münecimlik (Fehd, 2000: 124)" olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımında da "Eski Yunanca'da Astro-Astreo ve Loji-Logos-söz anlamına gelen, astronomi sözcüğünden türemiş bir kelime olup güneş, ay ve gezegenlerin hareketlerinin yorumlanmasından oluşan eski bir sanattır.(Çakar, 2008: 113)" şeklinde geçmektedir. Fârâbî de "İlimlerin Sayımı (İhsâu'l-'Ulûm)" adlı eserinde astrolojiyi astronomiden ayrı bir ilim dalı olarak ele almıştır (Fârâbî, 2014: 84).

Astrolojiyi tabii astroloji ve ahkâm astrolojisi olmak üzere kendi içinde gruplandırmaya giden ilim adamları olmuştur. Tabii astroloji, makalemizde daha sonra bahsedeceğimiz, gökyüzünde katmanlar halinde bulunduğu inanan, feleklerin yeryüzündeki dört unsura (toprak, ateş, su, hava) bağlı olarak fiziki nesnelere ve olaylar üzerindeki etkisini inceler ve bunlardan yola çıkarak tahminlerde bulunur. Mesela yağmurla ilgili tespitler yapabilmek için gökyüzünün incelenmesi bu başlığın altına dâhil edilebilir. Ahkâm astrolojisi ise yıldızların, gezegenlerin, gök cisimlerinin insanların kaderleri üzerinde etkisi olduğu inancından yola çıkarak bu gökcisimlerini incelenmesi ve insanların geleceklere hakkında tahminlerde bulunmasıdır (Fehd, 2000a: 125).

Bahsettiğimiz tanımlardan da anlaşılacağı üzere asıl konumuz olan burçlar astrolojinin ilgi alanına girmektedir. Astrolojiyle uğraşanlara eski zamanlarda daha çok münecim, kâhin gibi isimler verilmiş ve bu kişilere çok önem atfedilmiştir. Tarihte doğuda ve batıda birçok insanın hatta hükümdarların dahi bu kişilerin sözleriyle hareket ettiği bilinmektedir. Düğün, savaş gibi önemli olayların tarihlerinin bile bu kişilerin sözleri üzerine belirlendiği olmuştur. Abbasi halifelerinden Mansur ve Fransa krallarından Beşinci Şarl buna örnek olabilir. Günümüzde de bu kişilere astrolog denilmektedir. Eskiden beri böylesine bir popülerliğe sahip olan burçlar günümüzde de insanların oldukça fazla ilgisini çekmekte ve birçok kişi

tarafından astrologların söylediklerine inanılmaktadır. Bu sebeple astrolojuluk bir meslek halini almıştır, diyebiliriz.

2. Astrolojinin Tarihi

Astroloji bilimi, ilk olarak astronominin verilerinden yola çıkarak, ortaya bir şeyler koymakla başlamıştır. Yani astroloji astronomiye göre daha sonra ortaya çıkmıştır. Astronomi biliminin gelişmesinde Ortaçağ Müslüman âlimlerin etkisinin çok büyük olduğu birçok kaynakta geçmekle birlikte astroloji hakkında sistemli bir şekilde ilk çalışmaları yapanların yine kaynaklarda Keldâniler olduğu bildirilmektedir. Keldâniler, Hristiyanlığı kabul etmiş bir millet olup asıl çalışmalarına bu dini kabullerinden sonra başlamışlardır.

Yusuf Çakar, Gizli İlimler adlı kitabında astrolojinin MÖ 4000 yıllarında Babil, Ur, Uruk kentlerinde ortaya çıktığını söyler. Çakar, devamında burçların çoğunu ve Zodyak'ı meydana getirenlerin yukarıda bahsettiğimiz, Keldanlı rahipler olduğunu ifade eder. Daha sonra Babil'de astroloji üzerine çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu çalışmalar, Babillilerle, batıya ve uzak doğuya geçmiştir (Çakar, 2008: 114). Ömer Ferit Kam ise Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiyye Tedkîkâtı) adlı eserinde astroloji ile ilgili ilk çalışmaların Keldânilerden önce Babil'de yaşayan Nebatilere ait olduğunu söylemektedir. Bu gelişmeler Keldânilerle Asurîlere, Asurîlerden ise İran, Hint, Mısır, Roma ve Yunanistan'a geçmiştir (Kam, 2008: 87). Her millet bu şekilde yayılma gösteren astroloji üzerine, farklı bakış açılarıyla yoğunlaşmıştır. Bazı milletler yıldızlar üzerine çalışmalarını ilerletmiş, bazıları ise gökyüzü unsurlarının, yeryüzü, insanlar, hayvanlar, bitkilerle ilişkisini ve bu unsurların insan karakterine, sağlığına ve hatta kaderine etkisi üzerinde durmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır (En'am:59)." gibi ayetler sebebiyle Müslümanlar gaybla ilgili mevzulara temkinli yaklaşmışlardır. Yıldızların şeklinden, konumundan insanların kaderi ve mizacıyla ilgili anlamlar çıkarmaya çalışan astroloji, temel yapısı itibarıyla İslam'ın muhtelif düsturlarıyla örtüşmemektedir. Dolayısıyla astroloji ilmi, İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler arasında fazla ilerleme kat edememiştir. Türk tarihine baktığımızda, III. Murat yıldızlara meraklı olan bir padişah'tı. Bu merakından dolayı Tophane civarında bir rasathane yaptırmıştır. Ancak bu rasathane, dönemin şeyhülislamı Ahmed Şemseddin Efendi'nin isteği üzerine yıkılmıştır (Kam, 2008: 187). Bunun dışında İslam dininin getirmiş olduğu namaz, oruç gibi vakte dayalı ibadetlerin vakitlerinin tayin edilebilmesi için astronomi ilmi üzerine yoğunlaşmıştır. Osmanlı Devleti zamanında "müneccimbaşılık" adında bir müesseseye de oluşturulmuştur.

3. Felekler ve Yaratılışı

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetlerde feleğin yedi katmandan yaratıldığı belirtilmektedir. "Görmediniz mi Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak yarattı (Nuh:15)." ayeti bunlardan biridir. Klasik edebiyatta, Kur'an-ı Kerim'deki astronomi ile ilgili ayetler önemsenmekle beraber temel olarak, Batlamyus sistemi esas alınmıştır. Batlamyus'un sistemine göre dünyayı dokuz felek sarmaktadır. İlk yedi felekte Ay, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşterî, Zuhâl gezegenleri bulunmaktadır. Bu gezegenlerden sonra sabit yıldızların yani burçların bulunduğu sekizinci felek gelir. Dokuzuncu felek ise bütün felekleri kapsayan en büyük, sonuncu felektir. Bu feleğe birçok isim verilmiştir. Kuşatıcı küre, felek-i atlas, felek-i azam, felekü'l-eflak bu isimlerden bazılarıdır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretleri Marifetname'de kâinatın yaratılışını anlatırken felekler âleminin oluşumunu şu şekilde ele almıştır. "Melekler ve ruhlar âleminin yaratılmasından iki bin yıl sonra Hak Teâlâ'nın ezeli iradesi diledi ki nam ve şanını ortaya çıkarmak için cisimler âlemini yarata. Bunun üzerine ilk ceohere muhabbetle bir daha bakmıştır. Onun yüzü suyu, utancından harekete gelip dalgalar yükselmiştir ve ceoherin yüce özünden arş-ı azam vücuda gelmiştir. Öteki özlerinden kürsü, cennet, cehennem, yedi gök, dört unsur vücuda gelip şekillenmiştir. Arş-ı âlâdan esfel-i safiline dek bu suret âlemi bu tertip üzere düzen bulup, on beş çeşit cisimle mülk âleminin ortaya koyuşu tamam olmuştur. Bu âlemin üst tabakasına 'ulvi âlem', 'beka âlemi' 'ahiret âlemi' derler; orta tabakasına 'orta âlem', 'gök cisimleri âlemi', 'felekler âlemi', 'gökler âlemi' derler; âli tabakasına 'süfli âlem', 'cisimler âlemi' 'unsurlar âlemi' 'oluş ve bozuluşlar âlemi', 'dünya âlemi' derler. Ruhlar ve melekler âlemindekilerle mülk âlemindekilerin toplamı yani ruhların çeşitleri ile basit cisimlerin sınıflarının hepsi harfler misali yirmi dokuzda tamam olmuştur." (Erzurumlu İbrahim Hakkı, 2013: 40-41)

Feleklerin doğudan batıya ve batıdan doğuya olmak üzere iki yöne doğru hareketleri vardır. Bütün felekleri kapsayan felek-i azamın dönüşü doğudan batıya olup bu dönüşü yirmi dört saatte tamamlamakta ve yine bu dönüşüyle diğer felekleri de etkilemektedir. Güneşle yıldızların doğuşu ve batışı da bu feleğin etkisiyle olmaktadır (Nev'i Efendi, 1995: 145).

Bütün bu feleklerin dönüşünün ve felek-i azamın diğer feleklerin tersine olan dönüşünün insanların kaderi üzerinde etki ettiğine inanılması ile klasik edebiyat şairleri, başlarına gelen felaketleri ve en önemlisi

de sevgiliyle aralarının bir türlü iyi olamamasını bu dönüşlere bağlarlar. Bundan dolayı klasik şiirimizde sairlerin felekten yakınmaları sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

4. Burçlar

Feleğin katmanlarından biri olan burçlar katmanı Ay, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhâl gezegenlerinin bulunduğu yedi felekten sonra gelen, Atlas feleğinden bir önceki felektir. Bu felekte bulunan yıldızlar sabit haldedir. Bu nedenle bu yıldızlara "sabit yıldızlar"; bu feleğe de "felek-i sevâbit" de denmiştir.

Burç, sözlükte "kale çıkıntısı ve kule, tabya", "gökte Zodyak üzerinde bulunan on iki takımyıldızına verilen ad (Parlatır, 2012: 217)", "güneşin ayrıldığı on iki kısımdan her biri" ve "herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi (Devellioğlu, 2008: 114)" şeklinde tanımlanmaktadır. En kuşatıcı manasıyla burç "güneşin bir yılda takip ettiği düşünülen yörüngenin içlerinden geçtiği, belli sembollerle gösterilen on iki takımyıldızdan her biri (Demirci, 2000: 422)" dir.

Burçlar üç yüz altmış derecelik açıdan oluşan bir kuşakta yer alırlar; bu burçlar feleği yani Zodyak, her biri otuzar derecelik olan on iki parçaya bölünmüştür. Güneşin kendi feleğindeki dönüşünü tamamlarken bu 12 duraktan geçtiği düşünülmektedir. Bu on iki parça içindeki sabit yıldızların şekilleri, belli hayvan veya nesne şekillerine benzetilmiştir. Bu benzetmeden yola çıkarak da burçlara isimler verilmiştir. Bu kuşak üzerinde sadece burçları oluşturan takımyıldızları bulunmamaktadır.

Felek-i sevâbitte yani sekizinci felekte, aşağıda sayacağımız on iki burcun dışında yüzlerce sabit yıldız bulunmaktadır; ancak bunların her birini isimlendirmek mümkün olmamıştır. Eski astronomi âlimlerinden burçların sayısını kırk dört veyahut kırk sekiz bulanlar da olmuştur. Bunun dışında Hindular da 28 burcun bulunduğunu kabul ederler (And, 2008: 332).

Yedi felekte bulunan yedi gezegenin ilk yaratıldıkları zaman, hepsinin burçlar kuşağında bulunduğu, feleklerin dönüşüyle birlikte bu gezegenlerin kendi feleklerine yerleştiklerine inanılır. Bu yerleşmeden sonra sürekli dönen feleklerdeki gezegenlerin her biri farklı sürelerde burçları dolaşırlar. İşte bu gezegenlerin dolaşma sırasında burçlara uğramaları, aynı zamanda bu burcun diğer yıldız ve gezegenlerle yakınlık, uzaklıkları ve hareketleri burçların insan ve hayat üzerindeki etkilerine sebep olduğu düşünülmektedir (Tolasa, 2001: 410). Günümüzde kişinin doğumu sırasında güneşin bulunduğu burcun o kişinin karakteri, mizacı, hatta bazı kişilerce kaderi üzerinde etkili olduğu inancı yaygındır. Eski çağlarda ise -örneğin Romalılarda- her bir burcun bütün insanların bir yönü üzerinde etkili olduğuna inanılmaktaydı. Mesela Boğa burcu insanların zenginliğini, İkizler burcunun bilgi ve anlatım gücünü etkilediği düşünülmekteydi (And, 2008: 334).

Yukarıda bahsedilen yedi gezegenin bazılarının uğurlu, bazılarının uğursuz sayılması söz konusudur. Gezegenlerin kendi eksenlerindeki dönüşlerini farklı sürelerde tamamlamalarından dolayı, bazı zamanlar iki farklı gezegen aynı anda bir burç diliminde buluşabilmektedirler. Bu buluşmaya "kırân" denmektedir. Uğurlu yıldızların bir burçta birleşmesine "kırân-ı sa'deyn", uğursuz yıldızların bir burçta bulunmasına ise "kırân-ı nahseyn" denmektedir (Gülüm, 2014: 535). İnsanların doğumları anında bu birleşmelerden birinin gerçekleşmesi, o kişinin bahtının açık ya da kapalı olmasına sebebiyet verdiği inanişmektedir. Yine bazı padişahların da sefer tarihleri ile şehzadelerin düğün tarihleri gibi önemli olayların tarihlerini, bu uğurlu kırân zamanına denk getirmek istedikleri bilinmektedir.

Müşteri ve Zühre yıldızı, uğurlu yıldızlardan sayılmaktadır. Bunların bir araya gelmesi Kırân-ı sa'deyndir. Eski insanlar, böyle bir birleşmenin sonunda önemli bir olayın olacağına inanırlardı. Tarihteki Nuh tufanı gibi birçok büyük olayın da hep bu şekilde, yıldızların bir araya gelmeleri sonucunda meydana geldiği düşünülmekteydi (Kam, 2008: 191). Mesela 1345 yılında Jüpiter gezegeni ile Mars ve Satürn gezegenlerinin birleşmesinin, Avrupa'da ortaya çıkan veba salgınına yol açtığına inanılmıştır (Tez, 2011: 82). Bazı padişahlara da sahib-kırân denmesinin sebebi de doğumları ya da saltanatları süresince kırân-ı sa'deynin meydana gelmesidir.

On iki burcun isimleri şunlardır; Hamel (Koç), Sevr(Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mizân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova), Hût (Balık)

Bu burçların hangi yıldızlara ait olduklarını Davut Ağbal birçok kaynaktan alıntı yaparak, makalesinde şu şekilde ele almıştır: "Esed burcu Güneş'e, Seretân burcu Kamer'e aittir. Hamel ve Akrep burçları Merih yıldızına, Sevr ile Mizan burçları Zühre yıldızına aittir. Cevzâ ile Delv burçları Zuhâl yıldızına ait bulunmuştur (Ağbal, 2012: 258)." Ancak okuduğumuz başka kaynaklarda, bunlardan Zuhâl yıldızına ait olan burçların, Cevza ve Delv değil Cedy ve Delv burçları oldukları ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak da Hût ve Kavs burçları Müşteri, Cevzâ ve Sünbüle burçları da Utarid yıldızına ait olarak geçmektedir.

Burçlar iklimlere, yönlere, anasır-ı erbaaya ve dört ahlata göre farklı gruplandırmalara tabi tutulmuştur. İhvan-ı Safa Risaleleri'nde (2012) bunların dışında, burçlar alçalıp yükselmeleri, gece ve gündüz doğmaları gibi birçok bakımdan bölümlere ayrılmıştır. Ancak bunların hepsini göstermeden sadece beli başlıklarını ele aldık.

Kâinata her şeyin anasır-ı erbaanın çeşitli oranda karışmasından meydana geldiğine inanılmaktadır. Anasır-ı erbaa; hava, su, toprak ve ateştir. Anasır-ı erbaaya göre burçların gruplandırılması aşağıdaki şekildedir;

Ateş elementi burçlar (Burc-ı Âteşi); Hamel, Esed, Kavs
Toprak elementi burçlar (Burc-ı Hâkî); Sevr, Sünbüle, Cedy
Hava elementi burçlar (Burc-ı Bâdi); Cevza, Mizan, Delv
Su elementi burçlar (Burc-ı Âbi); Seretan, Akrep, Hût (Çakar, 2008: 120)

Mevsimlere göre burçların gruplandırılması ise şu şekildedir;

İlkbahar burçları; Hamel, Sevr, Cevza
Yaz burçları; Seretan, Esed, Sünbüle
Güz burçları; Mizan, Akrep, Kavs
Kış burçları; Cedy, Delv, Hût (And, 2008: 335)

Kur'an-ı Kerim'de de bazı ayetlerde burçlara değinilmekte ve bir surenin adı da "Bürûc" olarak geçmektedir. Kelimenin birçok anlamı olması sebebiyle, farklı anlamlarda ve isim olarak sadece çoğul halde geçtiği görülmektedir. Bizim konumuz olan gökyüzündeki burçların kastedildiği bazı ayetler şunlardır; "Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah yüceler yücesidir (Furkan:61)." "And olsun biz gökte bir takım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik (Hicr:16)." "Burçlara sahip gökyüzüne, geleceği bildirilmiş olan güne, (o günde) tanıklık edene ve edilene and olsun ki, ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü. Onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı (Bürûc:1/7)." Ancak bu ayetlerin günümüzdeki astrolojinin ifade ettiği burçlarla aynı olup olmadığı tartışma konusu olan bir mevzudur.

5. Divan Şiirinde Burçlar

Hayal dünyası son derece zengin olan divan şairleri, gökyüzü ve gökyüzü unsurları olan güneş, ay, gezegenler ve yıldızları sıklıkla ele almış, bu unsurları kitabi bilgilerle birlikte, kendi tasavvurlarıyla yoğurup şiirlerinde işlemişlerdir. Divan edebiyatının temel kaynaklarından biri Kur'an-ı Kerim'dir. Yukarıda bahsedildiği üzere, Kur'an-ı Kerim'de kâinatın yaratılışı, yıldızlar, burçlar, güneşin yaratılışı ve hareketleri gibi kozmolojik unsurlar birçok ayette geçmektedir. Divan şairi de başta bu ayetlerden olmak üzere, mitolojik unsurlardan ve halk inanışlarından da yararlanarak şiirlerini zenginleştirmişlerdir. Şiirlere genel olarak baktığımızda, şairlerin, burçların insanları etkilediğine inanılan astrolojik özelliklerinden ziyade, şekilleri veya isimleriyle ilgili teşbihlerde bulduklarını görmekteyiz.

Yukarıda her bir gezegenin kendi ekseninde dönüşünü yaparken, belli bir süre boyunca bir burca uğradıklarına değinmiştik. Bu süreye "şeref" ya da "vakt-i şeref" denmiştir. Divan şairleri de şiirlerinde bu terimi kullanmışlardır (Uzun, 2000: 425). Gelibolulu Sun'î'nin aşağıdaki murabbası buna örnektir.¹

Kara tonlu Ka'bedür biri birisi kiblegâh
Eşrefî sâ'atde toğmuşdur sanasın mihr ü mâh
Bu sanemlerdür iden İslâm mülkini tebâh
Biri Eşrefoglu birisi Üzümcüzâdedür M. 4/2

Beyitlerde karşımıza çıkan bir diğer kullanım da "şeref burcu" dur. Beyitlerde bu ifadenin genellikle sevgili, memduh veya Hz. Muhammed için kullanıldığını görmekteyiz. Âhî'nin bir gazelinde, Hz. Muhammed şeref burcunun güneşine benzetilmiş ve beyitte, *eğer Abdullah şeref burcunun güneşi olmasaydı, ah ateşi hasretle göklere çıkardı*, denmiştir.

Göklere çıkar idi hasret ile âteş-i âh
Mihr-i burc-i şeref olmasa idi Abdullâh G. 112/1

Bâkî Divanı'nın gazeller kısmında yer alan bazı beyitlerinde, "şeref burcu" kullanımlarına rastlamaktayız. Şairin aşağıya aldığımız beytinde, sevgilinin zaman zaman yüzünü manzaradan göstermesiyle, şeref burcunda baht yıldızının doğacağını söylüyor.

Burc-i şerefde ahter-i bahtum tülû' ider
Gösterse yâr manzaradan gâh gâh rû G. 401/4

Şairler sevgililerini ya da memduhlarını övmek, yüceltmek için yukarıda bahsettiğimiz "şeref burcu" gibi, "burc-ı saadet, burc-ı devlet, burc-ı melahat" ya da direk onları sıfatlandırarak şekilde, "mah-ı burc-ı sipihr, burc-ı devlet ahteri, meh-i burc-ı melaha vb." tabirleri de kullanmışlardır. Bu kullanım, burçların bütün yıldızların üzerinde, en yüksek felek kabul edilen atlas feleğinin hemen altında olması sebebiyle, övülecek kişinin yüceliğiyle irtibatlandırılmasından dolayıdır.

¹ Şiir parçalarının sonunda yer alan G harfi Gazel, K harfi Kaside, M harfi Murabba, E harfi Ebyat, N harfi Nazire, T harfi Tarih nazım şekillerini ifade etmektedir. Harften sonraki ilk rakam şiirin divandaki sırasını, eğik çizgiden sonraki rakam beyit veya bent sayısını göstermektedir.

5.1. Hamel (Koç) Burcu

Burçların felek-i sevabitte yani atlas feleğinden önceki sekizinci felekte, belli şekiller halinde bulduklarına ve isimlerini de bu şekillerden aldıklarına değinmiştik. Hamel yani Koç burcu, yıldızların gökyüzünde koç şekline benzetilmesinden dolayı bu adı almıştır.

Bu burç "Burc-ı bere" ya da "Bere-i felek" adıyla da bilinmektedir (And, 2008: 336). Burcun elementi ateş, gezegeni Merih (Mars)'dir.

Mars gezegeni, uğursuz gezegenlerden sayılmaktadır. İhvan-ı Safa Risalelerinde, Mars gezegeninin ahiret hayatı için uğursuz olduğu söylenir (İhvan-ı Safa Risaleleri, 2012: 101). Bunların dışında ayın veya güneşin Hamel burcuna gelmesi ise uğurludur. Bu zaman zarfında ava gitmenin, sefere çıkmanın ya da işe başlamanın iyi olduğu düşünülmektedir. (And, 2008: 336)

21 Mart ile 20 Nisan tarihleri arasında Koç burcunun etkisinin sürdüğüne inanılır. Güneş 21 Mart'ta yani ilkbaharın başlangıcıyla ilk burç olan Koç burcuna girmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Koç burcu ilkbahar burcudur. Bu nedenle, divan edebiyatında Hamel burcu birçok yerde baharı başlatan yani getiren olmasıyla birlikte nevrüz ve bahar tasvirleriyle geçmektedir. Nâmî, bir beytinde Hamel burcunu sakiye, güneşi de kadehe benzeterek baharı getirenin Hamel burcu olduğunu söyler. Beyitte, Hamel sakisinin güneş kadehini cihana sunduğu, eşyayı neşeli yapanın da hep nevrüz olduğu şu şekilde geçmiştir;

Sâgar-ı mihrî cihâna sundı sâkî-i hamel

Neşve-dâr itdi yine eşyâyı hep nevrûzdur G. 125/2

Nev'î de bir beytinde, güneşin Hamel burcuna girmesiyle nevrüzün geldiğini ve nevrüzü sultana benzeterek; nevrüz sultanının zamanın mizacını mutedil yani ölçülü hale getirdiğini şu şekilde söylemiştir;

Güneş gökde hamel burcını teşrif eyledi gûyâ

Mizâc-ı dehri kıldı mu'tedil nev-rûz sultânı G. 522/2

Sanatında, babası Nev'iden etkilendiğini bildiğimiz Nev'izâde Atâyî de bir beytinde, yukarıdaki beyte çok benzer olarak, nevrüzün gelmesiyle güneşin Hamel burcunda olması ilişkisini, "Hamel burcunda güneş penceresinden altın saçıldı, meğer adalet sarayına nevrüz sultanı çıkmış." şeklinde ele almıştır.

Burc-ı hamelde revzen-i hurşîdden saçıldı zer

Çıkdı 'adâlet kasrına nev-rûz-ı sultânî meger G. 40/1

Şeyhülislam Yahya, bir beytinde, "hamel köşkünün şahı, divanına teşrif edip, bağ ehline cömertlik ve el açıklığında bulunsun (çünkü) nevrüzdur", diyerek Hamel burcu ile nevrüz ve bahar ilişkisine değinmiştir.

Şâh-ı eyvân-ı hamel teşrif idüp divânını

Ehl-i bâga eylesün cûd u sehâ nevrûzdur G. 110/4

Nigârî, aşağıdaki beytinde baharın gelişini doğrudan anlatmak yerine, bunu bahar günlerinin tasviriyle ifade etmiştir. Baharın gelmesiyle eğlence günleri başlar ve gül bahçelerinde çiçekler açılır. Şair de beytinde sakiye seslenerek, Hamel günlerinde sefa zamanı olduğunu ve bu zamanlarda gül bahçesinin güzel yerler olduğunu şu şekilde söylemiştir.

Gel ey sâkî ki eyyâm-ı hameldir

Safâ hengâmı gülşen hoş mahaldir G. 245/1

Süheylî, bir kasidesinde güneşin Koç burcuna gelmesiyle kış mevsiminin gidip, baharın geleceğini dile getirmiştir. Şair, beyitte o gün gelince kış askerlerine hücum edilip, cihanı aydınlatan güneş bayrağının Hamel burcuna dikildiğini ifade etmektedir;

Geldi ol gün ki idüp cünd-i şitâ üzre hücûm

Dike burc-ı hamele mihr-i cihân-tâb 'alem K. 32/3

Birçok beyitte Hamel yani Koç burcuyla, isminden hareketle, koç-kurban ilişkisi kurulmuştur. Koç, kurban kelimelerinin geçtiği beyitlerde bayramla ilgili unsurların ve bayram tasvirlerinin de geçtiğini görebiliyoruz. Divan şairleri beyitlerde koç, kurban ve bayram kelimeleriyle tenasüp sanatı yapmışlardır. Nâşid, aşağıya aldığımız beytinde buna benzer olarak, sevgilisinin güzelliğini, Koç burcundan doğan aya benzetmiş ve senin güzelliğin ay gibi Hamel burcundan doğdukça âşıkların hep bayram kurbanlarına benzesin, demiştir.

Meh gibi burc-i hamelden hüsün etdikçe tulû'

Olsun 'uşşâkun bütün mânende-i kurbân-ı 'id K. 1/ 5

Nedim bir kasidesinde sevgiliye, "feleğin üstünü güneş gibi dolaşsan, Hamel (koç burcu) ve Cedy'nin (oğlak burcu) kurban olması yakışır" diyerek Koç ve Oğlak burçlarını isimlerinden hareketle kurbanla ilişkilendirmiştir.

Ferâz-ı çarha eger mihr-veş güzâr etsen

Sezâ budur hamel ü cedyin eyleye kurbân K. 31/12

Divan şiirinde burçların, aşğın aşkından yanıp kebab olması da karşımıza çıkmaktadır. Gülşenî-i Saruhanî'nin buna örnek olarak bir beytinde, "daima ateşimin dünyayı aydınlatan ahından gökyüzünde Sevr ve Hamel'in yanıp, kebab olmasına şaşılır mı" denmiştir.

Dem-â-dem âh-ı cihân-tâb-ı âteşinümden

'Aceb mi sevr ü hamel çarhde kebâb olsa G/113/4

Selîkî'nin de bir beytinde bu durum, "Ey ay gibi sevgili, hayalin sinede her zaman misafir olur, içimin ahının ateşinden Hamel kebab olur." şeklinde geçmektedir.

Her kaçan ey meh hayâlün sinede mihmân olur

Âteş-i âh-ı derûnumdan hamel biryân olur G. 21/1

Burçlar denince ilk akla gelen, hiç şüphesiz, onların insanların karakterleri üzerindeki etkileridir. Koç burcu insanların genel olarak aktif, çalışkan, hareketli, aceleci ve alaycı olduğuna inanılır. Ancak divan şairlerimize baktığımızda, şiirlerinde burçların bu tür özelliklerine neredeyse hiç değinmediklerini görüyoruz.

5.2. Sevr (Boğa) Burcu

Felek-i sevabatte boğa şeklinde görülen yıldız kümesidir. Elementi toprak olan Boğa burcu, ilkbahar burcu olup, gezegeni Venüs yani Zühre yıldızıdır. Bu burç, birçok kaynakta ayın burcu olarak geçmektedir. 21 Nisan ile 21 Mayıs tarihleri arası Sevr burcunun tarihleridir.

Bu burç "Burc-ı gâv", "Burc-ı süreyyâ" olarak da bilinmektedir. Ay bu burçtayken evlenmek, ekin ekmek ve yeni kıyafetler giymek gibi durumlar olumlu yorumlanmıştır (And, 2008: 337).

Sevr burcunun, isminden hareketle metinlerde ağır yükleri ve eflaki taşınmasıyla söz konusu edildiğini görebiliyoruz. Yine isminin anlamı ve ayın burcu olması sebebiyle, güneş doğunca ayın gözden kaybolması ve gökyüzünün bir kızılığa boyanmasından da yola çıkarak, şairler tarafından, kurbanla ilişkili olarak beyitlerde kullanılmıştır.

Boğa burcuyla kurban ilişkisine örnek olarak, Ahmedî'nin aşağıdaki beytinde sevgili için kurban olarak, felekteki koç ve boğayı seçmesi ele alınabilir. Şair, sevgilinin yolunda olmanın her şeye değeceğini anlattığı beytinde "(sevgili) felekten koç ve öküz bile istese ne olur; onun yolunda olmaya, kurban bağışlanır." demektedir.

N'olur hamel ki sevr dahi isdese çarhdan

Anun yolında olmağa kurbân bağışlaya K. 69/14

Beyitlerde sevgili ve rakibin ya da ağyarın yan yana gelmesiyle, güneşin Sevr burcuna gelmesi arasında ilişki kurulduğu görülmektedir. Kaynaklardan güneşin Sevr burcuna gelmesinin uğursuz sayıldığına dair bir bilgi edinmemekle birlikte, bu olumsuz kullanımın yaygın olması, aklımıza bunu getirmektedir. Özellikle Edirneli Nazmî'de sıklıkla karşılaştığımız bu husus birçok beyitte geçmektedir. Mesela bir murabbasında zamanın tersine döndüğünden, sevgilinin ağyara varıp kendine eziyet etmesinden yakınırken, talihinin yaver gitmemesinin ve bahtının mutlu olmamasının sebebini, güneş ceylanına Sevr burcunun mekân olmasına bağlar.

Hey meded hey aksine döndi meger varısa devr

Kim varub yâr oldı yâr ağyâra idüb bana cevır

Ol gazâl-i mihre menzil oldı gûyâ burc-ı sevr

Tâlî'üm yâr olmadı bahtum sâ'id hey meded M. 88/3

Edirneli Nazmî bir başka beytinde sevgilisini ceylana benzetererek, ağyarın yani yabancıunun ona yakın olmasını Sevr burcu ile güneşin aynı menzile girmesine benzetmiştir.

Ol gazâlüm kim birine ola agyârün karîn

Nazmiyâ sankim gelür bir menzile şems ile sevr G. 1847/5

Edirneli Nazmî, sevgiliyi körpe bir kuzuya benzettiği beytinde de o körpe kuzunun bir akılsızın koynunda olmasını yine ayın Sevr burcuna varması olarak nitelendirmiştir

Çü nâdân koynuna ol körpe kuzı

Göre san sevr burcına varur mâh G. 5532/2

Ağyarın yıldızının Sevr olduğunu söyleyen Edirneli Nazmî, onun yaratılışını yani karakterini beyitte şu şekilde anlatmıştır;

Yılduzı sevr olmasa agyârün iy kamer

Olmazdı tab'ıla ne şek ol har-misâl-i gâv G. 5409/4

Edirneli Nazmî bir başka beytinde de Sevr burcunu farklı bir şekilde ele alarak, "Çok hased eden kişinin evine varınca, ayın Sevr burcuna vardığını zannedersin." der.

Hasûdun hânesine varıcak sen

Varur meh sanasun burcına sevrün G. 3575/4

Edirneli Nazmî, güneşin Boğa burcunda olmasını hep kötü olarak yorumlamıştır. Aşağıya aldığımız beytinde de şair, mecliste şarap kadehinin devamlı akılsıza varmasını, güneşin devrederken Boğa burcuna varmasına benzetmiştir.

Câm-ı mey meclisde bir nâdâna vardukça müdâm
Devr iderken sevr burcına varur san âfitâb N. 713/2

Beyitlerde, Hamel burcunda gördüğümüz gibi Boğa burcunun da aşğın ahıyla kebab olması durumu karşımıza çıkmaktadır. Süheylî aşağıdaki beytinde sevgiliye seslenirken, “Eğer lütuf denizinin ümit suyunun damlası olmasaydı, ahımın ateşi feleğin öküzünü kebab ederdi.” demiştir.

Reşha-i âb-ı ümîd-i bahr-i lütfun olmasa
Âteş-i âhum iderdi sevr-i gerdûnı kebâb K. 16/37

Behiştî farklı bir yaklaşım sergileyerek, bir beytinde kükremiş bir aslan olan ahının ateşinin felek meydanında yürüyen sevri böğürttüğünü söyler.

Bir şîr-i jiyândur ki benüm âteş-i âhum
Meydân-ı felekde yürüyen sevri böğürdür G. 107/3

5.3. Cevzâ (İkizler) Burcu

Bu burç, gökyüzünde sabit halde bulunan birçok yıldızdan oluşmakla birlikte temel olarak iki yıldızın belirlendiği burçtur. Bu yıldızlar birbirine sarılmış iki çocuk şekindedirler ve burç, ismini buradan almıştır.

Bu burç, “Burc-ı dü-peyker”, “Tev’eman”, “Zücesedeyn” olarak da bilinir (Gülüm, 2014: 538). 21 Mayıs ve 22 Haziran bu burcun tarihleridir. Bu burçtan sonra yaz mevsimi geldiğinden, ilkbaharın son burcudur. Elementi hava, tabiatı kurudur. Gezegeni ise Merkür yani Utarid’dir.

Ay bu burca girdiğinde mektup yazmak, şiir okumak ve hesap kitapla uğraşmak iyi olarak bilinir (And, 2008: 338). Günümüzde de halk arasında, burcu İkizler olan kişilerin edebi yönlerinin ve hitabetlerinin iyi olacağına inanılmaktadır.

İkizler burcunun genellikle yükseklik, yücelik ve ulaşılmazlık bildirilen yerlerde anıldığını görmekteyiz. Divan edebiyatında sevgilinin bulunduğu makamın ulaşılmaz olması bakımından, bu durumun Cevza burcuyla birlikte ele alındığını söyleyebiliriz. Ravzî, aşağıya aldığımız beytinde “ay ve güneş yüzünün başı kudretle göğe erdi, göğün ikizlerini mesken edindi.” diyerek sevgilinin mekânının yüceliğini, o mekânın İkizler burcu olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir.

Kadr ile başı sipihre irdi mihr ü meh-sıfat
Mesken ü me’vâ idindi menzil-i cevzâ-yı cev K. 6/5

Süheylî bir kasidesinde ağacın üzerindeki meyveyi ikizler burcuna benzetmiştir. “Parlak ay ve ikizlerin yüzünün ışık saçması gibi ağaç üzerinde gümüşten elmanın yaprak ve meyvesi görünür.”

Görinür berg ü bârî sîb-i sîmînün dıraht üzre
Misâl-ı mâh-ı tâbân şu’le-bahş-ı peyker-i cevzâ K. 2/42

İkizler burcunda, birçok sabit yıldızın içerisinde iki parlak yıldız daha ön plandadır. Bu yıldızlar şekil olarak gözü andırıldığından, bazı beyitlerde de göze benzetilmiştir. Sünbülzâde Vehbî’nin bir beytinde “dîde-i cevza” terkibi geçmektedir. Sünbülzâde Vehbî, Rabia Sultan’ın doğumu üzerine yazdığı aşağıdaki tarihinde, Rabia Sultan’ı uğurlu yıldızla benzeterek “Zühre ve İkizler burcunun gözü, dünyada inciden olan yıldızdan daha yüksek öyle bir uğurlu yıldız görmemiştir.” demiştir.

Dîde-i Cevzâ vü Zühre görmemiş gerdûnda
Kevkeb-i dürriden a’lâ öyle bir sa’d afteri T. 5/7

Yükseklik belirten Cevza burcunun beyitlerde, “baş tacı” kelimesiyle birlikte geçtiği görülmektedir. Ahmedî’nin ikizler burcunun anıldığı aşağıdaki beyti, hem bakış anlamına gelen “tarf” kelimesi hem de “baş tacı” kelimesinin, ikizler burcuyla bir arada geçmesine örnek teşkil eder.

Atnun na’lin felek anunçün itmiş tâc-ı ser
Tarf-ı zer bağladı cevzâ ana oldı cân-dâr K. 25/38

5.4. Seretân (Yengeç) Burcu

Yıldızların gökyüzünde yengeç şekline benzetildiği burçtur. Burcun etkin olduğu tarih, 22 Haziran ile 22 Temmuz tarihleri arasındadır. Yaz mevsiminin ilk burcudur. Elementi su, gezegeni aydır.

Yengeç burcu, “Burc-ı herçeng” ve “Burc-ı hilal” olarak da bilinir (Uzun, 2000: 425). Ay, Yengeç burcuna gelince avlanmak, yeni kıyafetler giymek, şerbet içmek gibi durumların iyi olduğu düşünülmektedir (And, 2008: 338). Halk arasında da yengeç burcu kişileri; hassas yaradılışlı, becerikli, azimli, ailesine bağlı ve evine düşkün kişiler olarak bilinirler.

Yengeç burcu, birçok kaynakta, ayın evi olarak geçmektedir. Edirneli Nazmî, Yengeç burcunun ayla hep beraber olması düşüncesinden yola çıkarak, sevgilinin yüzüne bitişik olan saçını, ayın Yengeç burcuna varmasına benzetmiştir.

Zülfî ruhına muttasıl oldukda nigârın

Benzer ana kim meh vara burc-ı seretâna G. 5512/2

Sünbülzade Vehbi, aşığı sıtma hastalığına yakalanmış birine benzettiği bir beytinde, sıtma hastası olan kişinin feleğe bir kızgın bakış atmasıyla, ona güneşin gözünün Seratan burcunun gözü gibi görüneceğini söyler. Beyitte Yengeç burcunun gözlerinin güneş gibi belirgin bir gezegene benzetilmesinin, yengeçlerin gözlerinin öne çıkık ve belirgin olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Etse bir teb-zede şimdi feleke germ-i nigâh

Görünür çeşme-i hurşîd ana 'ayn-ı seretân K. 43/11

5.5. Esed (Arslan) Burcu

Bu burç kaynaklarda "Burc-ı şîr" olarak da geçmektedir (Uzun, 2000: 425). Burcun elementi ateş, gezegeni güneştir. Güneş uğurlu gezegenlerden sayılmaktadır. 23 Temmuz ile 22 Ağustos tarihleri arası, bu burcun hâkim olduğu tarihlerdir. Güneşin Arslan burcunda bulunduğu bu tarihler, yaz mevsiminin en yoğun yaşandığı günler olmakla birlikte, güneşin en belirgin olduğu zaman dilimidir. Dolayısıyla burcun mevsimi, yaz mevsimidir.

Beytlere genel olarak baktığımızda, divan edebiyatı dünyasında nadiren rastladığımız sevgilinin aşığın yanında olması durumunu şairler, güneşin Esed burcunda olmasıyla ilişkilendirmişlerdir. Bunun nedeni, güneşin yeryüzüne en çok hâkim olduğu dönemin Esed burcunda olduğu zaman olmasıdır. Nasıl güneş yeryüzüne Esed burcundayken çok yakınsa, sevgili de aşığa öyle yakındır. Edirneli Nazmi gazellerinde bu durumu sıklıkla dile getirmiştir. Aşağıda ele aldığımız üç beyti buna örnek olabilir. Sevgilisinin kendine misafir olmasını, ayın Esed burcuna gelmesine benzettiği beyti şu şekildedir;

Oldı ol vahşî gazâlüm bana mihmân bu gice

Sanki esed burcına geldi meh-i tâbân bu gice G. 5932/1

Edirneli Nazmî yukarıdaki beyte çok benzer olarak, aşağıdaki beytinde de sevgilisini vahşi bir ceylana benzeterek onun itaatle sinesine gelmesini, güneşin esed burcunu kendine menzil edinmesine benzetmiştir.

Gelsen iy vahşî gazâlüm râm olub sen sîneme

San esed burcın idinür menzil ü cây âfitâb G. 729/6

Yine bu beytin bir benzeri olarak Edirneli Nazmi, aşağıdaki beytinde de sevgilisini ansızın sinesinde görenlerin, sanki ayın Esed burcunda olduğunu düşündüklerini söyler.

Gören cânânı sînem üzre nâgâh

Didi gûyâ esed burcındadır mâh G. 5532/1

Behîstî de bir beytinde ahu gözlülere avlanmanın münasip olduğu zamanı, güneşin Esed burcuna değişmesine bağlamıştır. Şairin bu durumu, güneşin Esed burcunda bulunmasının uğurlu sayılmasından yola çıkarak ele aldığı düşünülebilir.

Gözi âhûlara şimdi şikâr olmak münâsibdür

Esed burcına itdi âftâb ey mehlikâ tahvîl G. 301 / 3

5.6. Sünbüle (Başak) Burcu

Gökyüzünde sabit halde bulunan bu yıldızların başak şeklinde görülmesinden dolayı, bu burca Başak ya da Sünbüle burcu denmiştir.

Resimlerde ve minyatürlerde bir genç kız ya da cariye şeklinde çizilen burçtur. Bu resimlerde çizilen kızın elinde bir tutam başak vardır. Metinlerde "Burc-ı hûşe", "hûşe-i çarh" ve "hûşe-i sipih" şeklinde de geçmektedir. Ayrıca kaynaklarda "Azra" olarak bilindiğine de değinilmiştir (And, 2008: 341).

Tarihi 24 Ağustosla 23 Eylül arası olan Başak burcu, yaz mevsimi burcudur. Elementi toprak, gezegeni Merkür'dür. Halk arasında başak burçlarının titiz, tertipli, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı ve meraklı kişiler olduğu yaygındır.

Divan edebiyatında şairler tarafından sevgilinin saçlarının şekli, rengi, ve kokusu itibariyle sünbüle benzetilmesi malumdur. Şairlerin şiirlerinde çiçek olan sünbül ile Başak burcunun bir diğer ismi olan Sünbüle arasında kelime oyunu yaptıklarına rastlıyoruz. Buna örnek olarak Edirneli Nazmî'nin, sevgilinin perçemini alnında ansızın görenlerin, ayın Başak burcunda olduğunu söylediklerini yazdığı beyti şu şekildedir;

Görenler perçemün alnunla nâgâh

Didi kim sünbüle burcındadır mâh G. 5533/1

Sünbülzâde Vehbî bir kasidesinde memduhun bir gün kendisinin gözlerinin parlatacağını söylerken bu isteğini, memduhu güneşe benzeterek, "O güneşin ayağı ara sıra Başak burcuna basmaz mı?" şeklinde belirtmiştir.

Vehbiyâ birgün senin de rûşen eyler çeşmini

Gâhî burc-ı sünbüle basmaz mı pây-ı âfitâb K. 35/42

Sünbülzâde Vehbî yine bir başka beytinde yukarıdaki kullanımına benzer olarak, memduhunu sünbüle benzetmiş ve güneşin makamının Başak burcu olduğunu, artık o sünbüle (memduha) yardım nurunun yakışacağını söylemiştir.

Oldu burc-ı şeref-i Sünbüle cây-ı hurşîd
Şimdi bu Sünbül'e de nûr-ı 'inâyet şâyân K. 43/90

5.7. Mizân (Terazi) Burcu

23 Eylül ile 23 Ekim tarihleri arasında hâkim olan burçtur. Bu tarihler, sonbaharın başladığı tarihlerdir. Dolayısıyla Terazi burcu sonbahar burcudur. Burcun elementi hava, gezegeni Venüs yani Zühre'dir. Beyitlerde bu burcun Zühre yıldızıyla birlikte anıldığı görülmektedir.

Şiirlerde şairlerin terazi kelimesi ile kelime oyunu yaptıklarına rastlayabiliyoruz. Mostarlı Ziyaî sevgiliyi görmesini, güneşin terazi burcuna girmesine benzettiği beytinde; "O Yusuf yüzlü sevgili gözümün terazisine gelse, güneşin Terazi burcunu şerefliendirmesi gibi olur." der.

Gelse ger gözüm terâzûsına ol Yûsuf-cemâl
Fî'l-mesel eyler müşerref burc-ı mîzânî güneş K.4/5

Halk arasında, kişi bakışıyla bir şeye değer biçebilir anlamında "göz terazidir" söyleyişi vardır. Beyitlerde de sevgilinin görülmesiyle terazi kelimesinin birlikte kullanıldığını görmekteyiz. Seyyid Azim Şirvanî de aşağıdaki beytinde "Terazi elimdeyken, gözlerim o parlak dolunay gibi sevgiliye takıldı. Öyle hayal ettim ki güneş, Mizan burcuna girmiş." demiştir.

Terâzû elde düştü gözlerim ol mâh-ı tâbâne
Tasavvur eyledim ki mihr gelmiş burc-ı Mizân'e G. 521/1

Şiirlerde şairlerin güneşin terazi burcuna girmesini, olumlu düşüncelerini anlatmada kullandıklarını görebiliyoruz. Yukarıdaki beyitte olduğu gibi, Arpaeminizâde Sâmî de bir beytinde sevgiliyle güneş arasında ilişki kurarak, şuh olan sevgilisinin değirmen basamağında ortaya çıktığını görünce, güneşin Terazi burcunda doğduğunu sanırım demiştir.

Tulû' ider sanurum mihr burc-ı mîzândan
O şûh pelle-i dûlâbda olunca bedîd G. 24/2

Şairlerin şiirlerinde güneşin ya da sevgilinin burçları dolaşması sıklıkla geçen bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ravzî beytinde, hercai olan ay yüzlü sevgilisinin bir Akrep burcunu bir de Terazi burcunu seyrettiğini, gezdiğini şu şekilde söylemiştir;

Geh burc-ı 'akrebi gehi mîzânı seyr ider
Hercâyidür disen n'ola ol meh-likâmuza G. 570/2

Arpaeminizâde Sâmî de güneşin burçları dolaşarak, Terazi burcuna gelmesini, bir beytinde şu şekilde ele almıştır;

Mihr-i mühr eyleyerek devr-i burûc
Oldı menzil-res-i burc-ı mîzân T. 6/46

5.8. Akrep Burcu

Gökyüzünde akrebi andıran bir şekilde sabit halde bulunan yıldız kümesidir. 24 Ekim-21 Kasım tarihleri arası Akrep burcunun tarihleridir. Sonbahar burçlarından, elementi su ve gezegeni Merih'tir. Merih uğursuz sayılan gezegenlerdendir. Ayın bu burçtayken yapılmasının uğursuz olduğuna inanılan şeyler olmakla birlikte bu, burcun her gününün uğursuz sayılması anlamına gelmemektedir.

Akrep burcu metinlerde "Kejdüm" ya da "Kej-düm-ı felek" olarak da geçmektedir. Ay Akrep burcundayken yazı yazmak, bilimle uğraşmak iyi olarak bilinirken, sefere çıkmak uğursuzluk sayılmıştır (And, 2008: 343).

Beyitlerde sevgilinin saçı, yanağı ve gözü gibi yüz unsurları, sevgiliden hiç ayrılmamaları bakımından, beyitlerde ay ve akrep burcuyla ilişkilendirilmiştir. Ayın Akrep burcundayken seferin uğursuz olmasıyla birlikte, buna inanan aşık olduğu yerden, yani aynı zamanda da sevgilin bulunduğu memleketten uzaklaşmamaktadır. Buna benzer olarak Edirneli Nazmî'nin, "müneccim, sevgilinin yanağını, gözünü ve saçını görünce Ay ve Merih yıldızının Akrep burcunda birleştiğini söyledi" dediği beyti şu şekildedir;

Göriccek didi müneccim ruh u çeşm ü zülfün
Burc-ı 'akrebde kırân itdi meh ile Merrîh G. 1221/2

Edirneli Nazmî yine bir beytinde, "aşık, sevgilinin yüzünü ve zülfünü görünce o anda ayın Akrep burcuna geldiğini söyledi." demiştir.

Şu kim zülfünle yüzün gördi fi'l-hâl
Didi kim geldi 'akreb burcına mâh G. 5533/2

Said Giray da bir beytinde, sevgilinin yanağındaki saçı Akrep burcundaki güneşe benzetmiştir.

Görüp rûyunda ol zülf-i siyâhu
Didüm hurşîdi gör der-burc-ı 'akreb G. 17/3

Şairler beyitlerinde, zehirli bir hayvan olan akrebin bu özelliğini hayal dünyalarında işleyerek yer vermişlerdir. Said Giray'a çok benzer olarak Sünbülzade Vehbî, sevgilinin yanağını ve saçını Akrep burcundaki güneşe benzeterek, zehirli olsa bile ışık saçan olduğunu ve Akrep burcundaki güneş gibi belirgin olduğunu söyler.

Burc-ı 'akrebde güneş gibi 'ayândır zülf ü ruh
Zehr-nâk ammâ yine pertev-feşândır zülf ü ruh G. 39/1

Aydın Akrep burcuna gelmesi "kıran-ı nahseyin" olarak geçmektedir. Ay bu durumdayken fitne ve fesadın artacağına, yangın, sel gibi afetlerin olacağına, kısacası sıkıntıların baş göstereceğine inanılır (Gülüm, 2014: 536). Bunların dışında ay, Akrep burcundayken yağmurun yağacağı inancı da halk içinde yaygındır. Selikî beytinde ayın Akrep burcuna gelmesiyle yağmurun yağacağını şöyle ifade etmektedir;

Turradan alnun nihân olsa gözüm giryân olur
Kim kamer gelseydi 'akreb burcına bârân olur G. 22/1

5.9. Yay (Kavs) Burcu

22 Kasım - 20 Aralık tarihleri arasında etkili olan burçtur. Elementi ateş, gezegeni Jüpiter yani Müşteri'dir. Sonbahar burçlarındandır.

Metinlerde "Burc-ı keman", "Hân-ı keman" olarak da geçmektedir (And, 2008: 344).

Divan edebiyatında, sevgilinin kaşının yaya benzetilmesi oldukça yaygın bir kullanımdır. Yay burcunda yıldızların şeklinin yaya benzemesiyle, beyitlerde isminden yola çıkılarak sevgilinin kaşıyla aralarında ilgi kurulmaktadır. Yine bundan dolayı beyitlerde bu burcun ebru, kaş, kamer kelimeleriyle birlikte geçtiğini görmekteyiz. Buna örnek olarak Hecrî aşağıdaki beytinde, sevgilinin kaşının üzerinde alnını görenlerin, ayın Yay burcuna geldiğini söylediklerinden bahsetmiştir.

Görenler kaşun üzre alnun ey şâh
Dediler burc-ı kavse geldi uş mâh G. 127/1

Mostarlı Hasan Ziyâî farklı bir yaklaşım göstererek, kasidesinin kış tasvirlerini yaptığı bölümünün bir beytinde, feleği hallaca, Yay burcunu da onun sopasına benzetmiştir. Felek hallacı Yay burcunu eline mi almış, yeryüzü sahnesine dökülen acaba penbesi midir, diyerek karı o hallacın attığı pamuğa benzetmiştir.

Kavs burcın ele mi aldı felek hallâcı
Penbesi mi dökülür sahn-ı zemîne acebâ K. 2/11

Yayın anıldığı yerde oka da yer verilmesi kaçınılmazdır. Şairlerin beyitlerinde bu ikiliyi sıkça kullandıklarını görmekteyiz. Şiirlerde gökyüzünden yağın yağmurların, adeta bir yay tarafından fırlatılan oklara benzetilmesi söz konusudur.

Utarid'in Yay burcunda bulunması uğurlu sayılmaktadır. Şairlerin de buna dayanarak, Yay burcunu ele aldıkları beyitlerde, Utarid'i de andıklarını görüyoruz. Bunlara örnek olarak Süheylî bir beytinde, Utarid'in o gece, okları gök gürültüsü ahenginde, yağmur gibi yağdırmak için Yay burcundan eline bir yay aldığını söylemiştir.

Ol gice âheng-i rezme tîri bârân itmege
Destine aldı Utârid kavs burcından kemân K. 8 / 4

Ay kamer halindeyken şekil olarak yaya benzemektedir. Arpaeminizade Sami de buna değinerek bir gazelinde, yeni ay, Yay burcuna değiştiğinde Kamer'in Merih saçan hançerinin doğduğunu söylemiştir.

Burc-i kavse meh-i nev eyledi tahvîl henûz
Matla'-i hancer-i mirrîh-feşândur kemerün G. 77/7

5.10. Cedy (Oğlak)

21 Aralık - 20 Ocak tarihleri arası Oğlak burcunun tarihleridir. Sonbahardan kışa geçilen bu burcun elementi toprak, gezegeni Zuhâl'dir.

"Burc-ı buzgâle" olarak da bilinen Oğlak burcu, beyitlerde Zuhâl yıldızıyla birlikte sıklıkla geçmektedir. Gezegenlerin en üstünde yani felek-i sevabitten bir önceki, yedinci felekte bulunan Zuhâl yıldızı, bu özelliğiyle gece bekçisi anlamında olan "pâsbân" kelimesiyle de birçok yerde anılmış ve bu kullanım da çeşitli hayallere malzeme olmuştur (Uzun, 2000: 426).

Oğlağın, kurbanlık bir hayvan olmasından dolayı beyitlerde kurban edilmesi ve kurban bayramı gibi kavramlarla birlikte geçtiği görülmektedir. Sünbülzâde Vehbî aşağıdaki beytinde, feleğin mirac gecesinde kıymetiyle bayram yaptığını ve feleğin oğlağını Hz. Muhammed'in kurbanı eylediğini söyler.

Kadr-i şeb-i mî'râcı için 'id edip çarh
Cedy-i feleki eyledi kurbân-ı Muhammed K. 1/2

Lebîb bir beytinde Oğlak burcunu çok farklı bir şekilde ele almıştır. Kış tasvirinin yapıldığı aşağıdaki beyitte, soğukun şiddetinden felek burcunun oğlağının tırnağının döküldüğünü ve başağının göğerdüğünü söyler.

Döküldü tırnağı cedy-i burûc-ı gerdûnun
Gögerdi sünbülesi fart-ı berd ile ammâ K. 5/7

Şairlerin, özellikle hayvan ismiyle anılan burçları, şiirlerinde çeşitli sebeplerle yanıp kebab olması yönüyle ele aldıklarına değinmiştik. Beyanî bir beytinde feleği kıvılcım ateşiyle yakacağından ve bu ateşle Hamel ve Cedy burcunun kebab olacağından bahseder.

Feleği nâr-ı şerernâk ile sûzân edeyin

Ateşümle hamel ü cedyini büryân edeyin G. 6148/1

5.11. Delv (Kova) Burcu

“Delv-i sipihr” ve “Sâkibü'l-mâ” (And, 2008: 346) olarak da anılan bu burç kış mevsimi burcudur. 21 Ocak - 19 Şubat tarihleri arasında etkilidir. Elementi hava, gezegeni Zuhâl'dir.

Beyitlerde oldukça az rastlandığını tespit ettiğimiz Kova burcu, Lebîb divanında bir beyitte geçmektedir. Şair aşağıdaki beytinde, (sevgilinin) yanağının hayali yaşlı gözlerimde yer edince, ayın menziline Kova burcu olduğunu düşün, demektedir.

Çeşm-i terimde etdi hayâl-i ruhun makar

San burc-ı delv idi bu gice menzil-i kamer G. 53/1

Nevizâde Atayî bir beytinde, dönen feleğin kovasının yeryüzüne düştüğünü, buna rağmen dünya halkının neden hala ümitsiz olduğunu sorgulamaktadır. Beyitteki dönen kovadan kastedilenin, Kova burcu olduğu düşünülmektedir.

Niçün sebz eylemez halk ümîdin halk-ı dünyânun

Meger kim çarh-ı arza düşdi delvi çarh-ı gerdânun E. 37

Kova burcu beyitlerde güneşle birlikte geçmektedir. Delv kelimesinin burç olan kova anlamında kullanılıp kullanılmadığı tam anlaşılacakla birlikte, beyitlerde güneş ve ayın kovaya benzetildiğini görmekteyiz. Şeyh Galib'in de buraya aldığımız beyti delvin, güneşle birlikte kullanımına bir örnek olabilir. Güneşin kovaya benzetildiği bu beyitte, “Gökyüzü dolabında ay su yolu, güneş kova oldu; ufukları baştan başa gece gündüz nurla bereketlendirir.” denmiştir.

Mâh mizâb oldu dolâb-ı sipihre mihr delv

Nûr ifâza eyler âfâka serâser rûz u şeb K. 1/13

5.12. Hût (Balık, Simâk) Burcu

Bu burç kaynaklarda “Burc-ı mâhî”, “Hût-ı felek” ya da “Kevkebetü's-semekeyn” olarak da geçmektedir (And, 2008: 346). Elementi su, gezegeni Müşteri'dir. 20 Şubat ile 20 Mart tarihleri arasında etkilidir. Kıştan ilkbahara geçilen sonuncu burçtur. Güneş bu burca gelerek, burçlarla on iki dilime ayrıldığı düşünülen dönüşünü tamamlamış olur.

Balık burcu da diğer burçlar gibi isminden yola çıkılarak beyitlerde derya, deniz, gemi gibi kelimelerle birlikte anılmıştır. Beyanî bir beytinde sevgilisini güneş yüzlü aya benzeterek “eğer güneş yüzlü ay gibi sevgilimin Balık burcundan doğduğunu görsem, gönül gemisi gam denizinin karanlığından kurtulurdu.” demiştir.

Zulmet-i deryâ-yı gamdan kurtulurdu fülk-i dil

Toğsa burc-ı Hût'dan görsem yüzi gün mâhumı G. 774/2

Balık burcuyla ilgili beyitlerde söz oyunlarına sıklıkla yer verilmiştir. Sünbülzade Vehbî beytinde, sevgilisinin güzelliğini dalgaya benzetirken, mübalağalı bir anlatımla “güzelliğinin dalgasının coşması, Balık burcunu suya batırmış, ay o işveli ve nazlı denizde bir balık puludur.” demiştir.

Hurûş-ı mevc-i hüsnün burc-ı Hût'u eylemiş gark-âb

Ki mâh ol bahr-ı nâz u şivede bir fûls-i mâhîdir G. 80/4

Balık burcunun geçtiği beyitlerde, balığın pullarının da teşbih unsuru olduğunu görmekteyiz. Mostarlı Ziyâî bir kasidesinin kış tasvirini yaptığı bir beytinde, karları balığın pullarına benzeterek, güneşin Balık burcunu avlayarak, kar gibi pullarını kazıdığını söylemiştir.

Hût burcını güneş var ise sayd itdi yine

Kazır anı dökülen pullarıdır berf-âsâ K. 2/3

Yukarıda saydığımız on iki burcun dışında, su elementine ait burçların beyitlerde tek tek adının anılmasının yanı sıra, “burc-ı âbî” kullanımıyla su burcu olarak billinen üç burç kastedildiği görülmektedir. Su elementine ait burçlar; Seretan (Yengeç), Akreb ve Hût (Balık) burçlarıdır. Şair Nazif aşağıya aldığımız beytinde, su burçları ve hamamla ilişki kurarak, parlak güneşin su burcundan doğmasıyla talihinin yar olduğunu ve hamamda sevgilisini görebileceğini söyler.

Talî'in yar oldı gör hammamda yarî Nazif

Burc-ı âbiden toğar mihr-i dirahşanın bugün G.214/5

Sonuç

Gökyüzünde sabit halde bulunan ve her biri farklı bir şekle benzetilen yıldız kümeleri olan burçlar, insanların bilinmeyen, ulaşılmayan ve gelecekle ilgili hususları merakı sebebiyle, tarihin ilk zamanlarından günümüze kadar zihinlerini meşgul etmiştir ve bu merak insanların burçları farklı bir konuma sokmalarına sebep olmuştur. Yaygın olarak insanların karakterine etkisi olduğu düşünülen burçlar, sosyal hayattan

siyasete, dini inançlardan edebiyata kadar her alanda karşımıza çıkmaktadır. Taradığımız divanlara bakıldığında da divan şairlerinin burçları günümüzdeki burç algısından farklı bir şekilde ele almış olduklarını tespit ettik.

Astronomi ve astroloji bilimleriyle uğraşan bilim insanları, gökyüzü ile ilgili birçok bilgi ortaya koymuşlardır. Bu bilgiler yıllarca tartışma konusu olmuştur. Bu konulardan biri de burçlar, burçların sayısı, mahiyeti ve insanlar üzerindeki etkileridir. Günümüzde dahi bu mevzular üzerine yeni tezler öne sürülmekte ve mevcut bilgilerin güvenilirliği tartışılmaktadır.

Bilim insanları gökyüzünün katmanlardan oluştuğu inancında hemfikir olmakla birlikte, bu katmanların sayısında görüş birliğine varamamışlardır. Ancak genel olarak, feleğin dokuz katmandan oluştuğu kabul edilmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, burçlar bu feleklerden sekizinci felekte yani felek-i sevâbitte, sabit halde bulunan yıldızlardır. İşte bu sabit hal, burçların çeşitli şekillere benzetilmesiyle isimler almalarına sebep olmuştur. Divan şairleri de en çok bu isimlerle söz oyunları yaparak, şiirlerinde burçlara yer vermişlerdir. Yukarıda incelediğimiz üzere Koç, Boğa gibi kurbanlık hayvanlara benzetilen burçların, kurban bayramıyla veya Balık burcunun, denizle ilişkilendirilmesi buna örnek teşkil etmektedir.

Divan şairleri aynı zamanda, astronot ve astrologların ortaya koyduğu bilgileri Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ve halk inançlarından aldıkları malzemeyle harmanlayarak şiirlerinde işlemişlerdir. Örneğin, Akrep burcu bir sonbahar burcudur. Haliyle Akrep burcu zamanında yağmur yağması, astronominin verdiği bilgiler açısından normal bir olaydır. Ancak bu durum bilimsellik dışında, halk arasında bir inanç olarak yaygınlık kazanmıştır. Buna benzer olarak yine ay, Akrep burcundayken sefere çıkmak, uğursuzluk olarak halkın zihninde yer etmiştir. Şairlerimiz de bu halk inançlarını şiirlerinde ele almışlardır.

Gökyüzünde yaya benzetilen yıldızların hallacın pamuk dövdüğü sopaya, balık şekline benzetilmesiyle bu ismi alan Balık burcunun pullarının kara benzetilmesi, divan şairlerimizin hayal güçlerinin sınırsızlığını ve divan şiirinin muhtevasının çeşitliliğini göstermesi bakımından oldukça önemli örneklerdir. Son derece zengin hayal gücüne sahip olan şairler, beyitlerini burçlarla birlikte daha da özgün hayal unsurlarıyla bezemişler, şiirlerini zenginleştirmişler ve dönemin sosyal hayatının, inanışlarının, kozmik unsurlara bakış açısının edebiyata yansımalarına bir ışık tutmuşlardır.

KAYNAKÇA

- AND, Metin, (2008). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*. İstanbul: YKY.
- AĞBAL, Davut, (2012). "Kur'an'da Burçlar Mahiyeti ve İnsana Etkisi Bağlamında", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- AKPINAR, Şerife, (2008, Nisan) "Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ Mesnevisinde Astrolojik Unsurlar", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*.
- AYDEMİR, Yaşar, (2000). *Behiştî Dîvânı*, Ankara: MEB Yayınları.
- BAYRAM, Ömer, (2013). *Seyyid Azim Şirvanî'nin Gazelleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BÜYÜKKARCI YILMAZ, Fatma, (2014). "Kamer, Burçlar ve Menzillerle İlişkisi Hakkında İki Risale", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9 Summer 2014.
- ÇAKAR, Yusuf, (2008). *Gizli İlimler*, İstanbul: Yedirenk Yayınları.
- DARICIK, Murat, (2006). *Nazif Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniveristesi, Sivas.
- DEĞİRMENCİ, Özlem, (2014). *Muhibbi Divanı'nda Yıldızlar ve Burçlar*, Uludağ Uni. Uzmanlık Alan Semineri.
- DEMİRCİ, Kürşat, (2000). "Burç", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- DEVELLIOĞLU, Ferit, (2008). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Akaydın Kitabevi
- Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., (2013). *Mârifetnâme*, haz. Ahmet Davutoğlu, İstanbul: Çelik Yayınları.
- Fârâbî, (2014). *İlimlerin Sayımı (İhsâu'l 'Ulûm)*, çev., Ahmet Arslan, Ankara: Divan Kitap Yayınları.
- FEHD, Tevfik, (2000). "İlm-i Ahkam-ı Nücum", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- FEHD, Tevfik, (2000). "İlm-i Felek", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- GÜFTA, Hüseyin, (2004). *Divan Şiirinde İlim*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLÜM, Emrah, (2014). "Sünbülzade Vehbi Divanı'nda (Sünbülîstân) Kozmik Unsurların Kullanımı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9 Summer 2014.
- HARMANCI, M. Esat, (2007). *Sülheylî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbn-i Haldun, (2013). *Mukaddime*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- İhvân-ı Safâ Risaleleri, (2012), haz. Özlem Çekmece, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KALKIŞIM, Muhsin, (1994). *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAM, Ömer Ferit, (2008). *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş - Âsâr-ı Edebiyye Tedkikâtı*, haz. Halil Çeltik, Ankara: Birleşik Yayınları.
- KAPAL, Nurefşan, (2013). "Zatî Divanı'nda Kozmik Unsurlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.24.
- KULAT, Özlem, (2010). *Gülşen-i Saruhânî Divanı ve Tahlîli*, Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi.
- KURNAZ, Cemal, (2012). *Hayali Bey Divanının Tahlîli*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- KUTLUER, İlhan, (2000). "İslam Literatüründe Burç", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- KÜÇÜK, Sabahattin, (1994). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK.
- MÜLAYİM, Selçuk, (2000). "Sanatta Burç", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Nev'i Efendi, (1995). "İlimlerin Özü 'Netâyic el-Fünûn'", haz. Ömer Tolgay, İstanbul: İnsan Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talat, (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, haz. Cemal Kurnaz, İstanbul: H Yayınları.
- PALA, İskender, (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail, (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınları.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2001). *Nev'i Divanı'nın Tahlîli*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞENTÜRK, Atilla, (1994 Haziran). "Divan Edebiyatında Felekler, Seyyare, Sabiteler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, N.90.
- TEZ, Zeki, (2011). *Gizli Bilimlerin Serüveni (Büyüden Simyaya astrolojiden fala "kara sanatlar")*, İstanbul: Hayykitap Yayınları.

TOLASA, Ahmet, (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
UZUN, Mustafa, (2000). "Edebiyatta Burç", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı
YEKBAŞ, Hakan, (2009). "Zatî Divanında Halk İnanışları", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter 2009.
ELEKTRONİK KAYNAKÇA
AKDOĞAN Yaşar, *Ahmedî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
AYDEMİR Yaşar, *Ravzî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
BAŞPINAR Fatih, *Beyânî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
BİLGİN Azmi, *Nigârî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
GÜRGENDERELİ Müberra, *Mostarlı Ziyaî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KAÇALIN Mustafa S., *Âhi Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KARAKÖSE Saadet, *Ne'îzâde Atayî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KARAKÖSE Saadet, *Sa'îd Giray Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KAVRUK Hasan, *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KURTOĞLU Orhan, *Lebib Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
KUTLAR Fatma Sabiha, *Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
MACİT Muhsin, *Nedîm Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
YENİKALE Ahmet, *Ahmet Nâmî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
YENİKALE Ahmet, *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
ZÜLFE Ömer, *Nâşid Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
ÜST Sibel, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
YAKAR Halil İbrahim, *Gelibolulu Sun'î Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
ZÜLFE Ömer, *Hecrî Dîvânı*, "www.kulturturizm.gov.tr"
ZÜLFE Ömer, *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selîkî ve Şiirleri*, "www.kulturturizm.gov.tr"